

LUND UNIVERSITY

Företagarnas flykt - somalisk flyttning till England

Carlson, Benny; Abdirahman, Mubarik; Brinkemo, Per; Hussein, Abdiwahab

2011

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Carlson, B., Abdirahman, M., Brinkemo, P., & Hussein, A. (2011). *Företagarnas flykt - somalisk flyttning till England*. (Fores Studies). Fores.

Total number of authors:

4

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Företagarnas flykt — somalisk flyttning till England

Mubarik Abdirahman, Per Brinkemo, Benny Carlson,
Abdiwahab Hussein, Philip Sandberg

”Att människor vistas många år i ett land, genomgår språkkurser och andra utbildningar och får medborgarskap, för att därefter utvandra, är ur landets synpunkt ett slöseri med resurser. Dessutom innebär det att de mest initiativkraftiga individerna inom en invandrargrupp – de som skulle kunna bli vägröjare, förebilder eller talespersoner – ger sig av.”

FORES

Företagarnas flykt – somalisk flyttning till England

Mubarik Abdirahman, Per Brinkemo, Benny Carlson, Abdiwahab Hussein, Philip Sandberg

1:a upplagan, 1:a tryckningen
FORES 2011

FORES
Bellmansgatan 10
118 20 Stockholm

Tfn: 08-452 26 60
E-post: brev@fores.se

www.fores.se

Form och sättning: Kalle Magnusson

Tryck: Sjuhäradsbygdens Tryckeri AB, Borås 2010

Typsnitt: Antenna (rubriker), Freight text (brödtext)

Papper: Scandia 2000 (omslag), Edixion Offset (inlaga)

ISBN: 978-91-978532-6-2

Fritt tillgängligt med vissa rättigheter förbehållna

FORES vill ha största möjliga spridning av de publikationer vi ger ut. Därför kan publikationerna utan kostnad laddas ner via www.fores.se. Enstaka exemplar kan också beställas i tryckt form via brev@fores.se. Vår hantering av upphovsrätt utgår från Creative Commons Erkännande-Ickekommersiell-Inga bearbetningar 3.0 Unported License (läs mer på www.creativecommons.se). Det innebär i korthet att det är tillåtet att dela, det vill säga att kopiera, distribuera och sända verket, på villkor att FORES och författaren anges, ändamålet är icke kommersiellt och verket inte förändras, bearbetas eller byggs vidare på.

Publiceringen av denna studie har gjorts möjlig tack vare stöd från
Tom Hedelius och Jan Wallanders stiftelse.

FORES STUDIE 2011:2

Företagarnas flykt – somalisk flyttning till England

Mubarik Abdirahman
Per Brinkemo
Benny Carlson
Abdiwahab Hussein
Philip Sandberg

FORES, 2011

Om Fores

En grön och liberal tankesmedja

FORES – Forum för reformer och entreprenörskap – är en grön och liberal tankesmedja som vill förnya debatten i Sverige med tro på entreprenörskap och människors möjligheter att själva forma sina liv.

Miljö och marknad, migration, företagandet i civilsamhället, integritet, jämställdhet, global demokratisering och moderniserad välfärd – det är några av de frågor vi jobbar med. Vi är en öppen och oberoende mötesplats för samhällsengagerade, debattörer, akademiker och beslutsfattare i hela Sverige.

Tillsammans med personer i hela Sverige ska vi hitta lösningar på hur Sverige kan möta de utmaningar som globaliseringen och klimathotet innebär. Vi fungerar som en länk mellan nyfikna samhällsmedborgare, debattörer, entreprenörer, beslutsfattare och seriös forskning. FORES producerar böcker och arrangerar seminarier och debatter.

Besök gärna vår webbplats www.fores.se

Innehåll

Kort om författarna	x
Kort om studien	xi
Förord	xiii
Kapitel 1. Sammanfattning	1
Kapitel 2. Inledning	5
Kapitel 3. Sysselsättning och företagande i Sverige och England	11
Kapitel 4. Lärospån ur litteraturen	17
Kapitel 5. Intervjuundersökning i Birmingham och Leicester	31
Kapitel 6. Slutord	59
Referenser	65
Appendix	69

Kort om författarna

Mubarik Abdirahman studerade tidigare socialantropologi och fred- och konfliktvetenskap vid Lunds Universitet och Malmö högskola. Jobbar idag med ensamkommande flyktingbarn för Malmö stad. Är också fritidspolitiker och representerar socialdemokraterna som stadsdelsnämndeman i stadsdelen centrum i Malmö.

Per Brinkemo är journalist och författare och arbetar sedan två år i en somalisk organisation i Rosengård. Han föreläser om somalisk kultur och om sina erfarenheter inom integrationsfrämjande arbete för somalier.

Benny Carlson är professor vid ekonomisk-historiska institutionen vid Lunds universitet. Hans forskning är inriktad på ekonomisk och social idéhistoria, med betoning på idéspridning, ekonomisk politik, integrations- och mångfaldsfrågor.

Abdiwahab Hussein är utbildad ekonom och har haft olika projektanställningar i Malmö stad. Han utnämndes till handels- och industriminister och vice premiärminister i den FN-stödda somaliska federala övergångsregeringen i juli 2011.

Philip Sandberg är verksam vid Herbert Felix Institutet i Eslöv där han driver ett projekt för att förbättra somaliers förutsättningar inom entreprenörskap. 2003 grundade han biståndsorganisationen Tamam som i dag ger stöd åt ett tusen barn i fyra olika länder.

Kort om studien

Det utbredda utanförskapet bland somalier i Sverige har blivit en het potatis i många kommuner. De somalier som anlänt under de senaste tjugo åren har mottagits på ett förhållandevis välorganiserat och ambitiöst sätt, ändå har resultaten varit nedslående. Som konsekvens av flera års arbetslöshet och hopplöshet har många somalier valt att lämna Sverige för bland annat England som varit/blivit en av somalistsvenskarnas favoritdestinationer. Trots hög arbetslöshet även där finns en stor skillnad: medan färre än en procent av somalier i Sverige är företagare, är företagsamheten utbredd inom motsvarande grupp i England.

Denna studie försöker besvara frågorna: varför blir somalier företagare i England och inte i Sverige? Och hur kan vi förbättra företagsamheten bland somalier här i landet? I syfte att ge ett svar genomförde författarna en resa till Leicester och Birmingham där de intervjuade sexton somalistsvenska företagare. Studien berättar historien om dessa företagare som trots trygghet och välfärd lämnat Sverige för möjligheten att tjäna sitt eget levebröd samt deras råd till svenska politiker om hur man kan förbättra förutsättningar för entreprenörskap i Sverige.

Förord

Företagsamhet en nyckel till integration och mot främlings- fientlighet

I **media och folkligt tal** finns en slags hierarki av olika invandrargrupper. Högst upp står den invandrade entreprenören, som med en okuvlig energi och brinnande kreativitet startar de företag som är med att bygga Sverige. Det främsta historiska, ofta idealiserade, exemplet är kanske de invandrade vallonerna, som etablerade Sveriges gruv- och metallindustri och som så många svenskar deklarerar släktskap till. I den andra änden av hierarkin hittar vi de svårintegrerade, långtidsarbetslösa och lågutbildade invandrarna.

Somaliska invandrare är ett ganska nytt fenomen i Sverige, men har på kort tid tagit plats i folkmun som en av de svåraste etniska grupperna att integrera i vårt samhälle. Inte minst har det förekommit en stundtals het och infekterad debatt i många kommuner kring mottagandet av somaliska flyktingar.

Det finns olika skäl till somaliers utsatta situation i Sverige, som denna rapport kommer in på. Huvudsaken är dock att det

inte behöver vara så. Tittar man utanför Sveriges gränser hittar man platser där somalier har blivit en välintegrerad del av ekonomin. Ett känt exempel är somalier i Minneapolis, Minnesota, som en av rapportförfattarna, Benny Carlson, tidigare har skrivit om i FORES antologi Lyckad Invandring. Där ligger sysselsättningsnivån ungefär dubbelt så högt som i Sverige.

För många invandrare är företagsamhet en väg ur utanförskapet – ett halmstrå på en annars hård arbetsmarknad. I dagsläget är en större andel av sysselsatta invandrare företagare än bland de födda i Sverige. Men bland somalier i Sverige ligger tyvärr även företagsamheten på en extremt låg nivå.

Ofta hör vi att somalier är ett nomadfolk. Kanske som resultat av det har många somalier valt, som konsekvens av utanförskapet, att »rösta med sina fötter« och lämna landet. En av de destinationer som drar till sig somalisvenskar är Storbritannien. Trots nedslående sysselsättningsiffror även där finns i alla fall en stor skillnad: företagsamheten bland somalier blomstrar. På så sätt finns en möjlighet för dem att nå egen försörjning.

Denna rapport försöker att hitta förklaringen för varför företagsamheten bland somalier är livlig i Storbritannien men lyser med sin frånvaro i Sverige. Trots att den fokuserar på somaliers situation kan analysen i stort överföras till andra grupper av invandrare: hur ser vi till att Sverige kan bli en attraktiv plats att flytta till (eller stanna kvar i) för företagsamma individer?

Rapporten har även ett kompletterande syfte: hur förbättrar vi integrationen av dem som står allra längst ifrån arbetsmarknaden i dagsläget? Lyckas vi inte besvara den frågan kommer vi inte att kunde motarbeta den populistiska främlingsfientligheten som alltmer gör sig hörd i Sverige.

Rapporten är resultat av en studieresa till Leicester och Birmingham som genomfördes i april 2011. Här vill FORES passa på att tacka Företagarna för deras generösa stöd till genomförandet av denna studieresa. Tack också till Herbert Felix Institutet för samarbete och för Philip Sandbergs deltagande i projektet, liksom till Abdiwahab Hussein, Per Brinkemo och Mubarik Abdirahman som deltog i resan och i rapportförfattandet. Professor Benny Carlson vill vi tacka särskilt för alla goda idéer och ett fruktbart samarbete över längre tid. Slutligen tackar vi de somalisenkar i Storbritannien som lät sig intervjuas för ovärderlig kunskap och för detaljerade redogörelser som möjliggjorde denna rapport.

Petter Hojem

Samordnare migration, FORES

September 2011

Kapitel 1

Sammanfattning

De senaste 20 åren har ett stort antal somaliska flyktingar sökt sig till Sverige. De har mötts av ett, jämfört med många andra länder, välorganiserat och ambitiöst mottagande. Det har emellertid efter hand visat sig att somalierna haft svårt att få fäste i den svenska miljön, där utrymmet för egna initiativ är begränsat. Mötet mellan somalier med ambition att bygga upp en tillvaro efter eget huvud och myndigheter med ambition att slussa in nykomlingar i en färdig mall har skapat förvirring på båda sidor.

Somalierna anses vara mycket rörliga och har ofta valt att rösta med fötterna i länder där de inte lyckats (eller fått chansen att lyckas) stå på egna ben. De har helt enkelt, efter att ha fått medborgarskap men inte arbete i det land till vilket de flytt, valt att flytta till ett land där de tycker sig ha en möjlighet att skapa sig en framtid. Det land i Europa som framför andra har erbjudit en sådan miljö är Storbritannien, eller England som somalierna oftast säger.

Det finns några studier av somalisk migration från Holland respektive Danmark till England. Dessa studier försöker kartlägga orsakerna till somalisk flyttning i största allmänhet och pekar på sådana »pullfaktorer« i England som friheten att utöva religion och kultur och leva nära landsmän i etablerade somaliska miljöer,

utrymmet för egna initiativ, »mjuka« regler kring småföretagande och att engelskan är ett internationellt gängbart språk.

Föreliggande studie tar sikte på somalier som flyttat från Sverige till England och startat företag där. Underlaget utgörs av intervjuer med 16 somalistsvenska företagare i Birmingham och Leicester. De hade i genomsnitt bott elva år i Sverige innan de flyttade och hade alltså inte gett upp kampen för tillvaron i Sverige särskilt lätt. I själva verket lider många av dem av »hemlängtan« till ett Sverige som erbjuder goda bostäder och trygga uppväxtmiljöer för barn men som tyvärr inte erbjuder särskilt stora möjligheter till egenförsörjning genom arbete eller företagande.

Av de 16 somalistsvenskarna har endast två haft någon typ av affärsverksamhet i Sverige. De har över lag avskräckts av budskapet att det är omöjligt att ens försöka på grund av byråkrati, höga skatter och brist på lämpliga lokaler. I England bedriver de företag av en typ som är vanlig bland invandrare: kläd- och livsmedelsbutiker, dator- och elektronikaffärer, internetkafé, kaféer, import/ exportverksamheter, penningöverföring, transportverksamhet.

De förutsättningar som krävs för att starta och driva företag finns på plats inom ramen för en etnisk ekonomi i brittisk miljö. Affärsidéerna bygger på familjetraditioner från hemlandet, kontakter med globala somaliska nätverk (leverantörer) och insikter om landsmäns behov. Kapitalet anskaffas genom besparingar från lönearbete eller lån från släkt och vänner. Lokalerna finns i traditionella gatumiljöer eller somaliska köpcenter, kundkretsen består till en början av landsmän och utvidgas efter hand. De anställda är få och byråkratin och skatterna vilar lätt på de somaliska företagen.

England framstår följaktligen som en lockande tillflyktsort för företagare. »Alla här [i England] vet hur man startar ett företag«, säger en av intervjupersonerna. »Myndigheterna blundar ofta, åtminstone med ena ögat. Skattesystemet är enklare här och man får bra support från myndigheter«, säger en annan. Sverige framstår i helt annan dager: »Startar du ett företag i Sverige, startar du en fabrik av papper«, säger en av de 16. »Sverige är en företagares helvete«, säger en annan, en av de få som faktiskt haft affär i Sverige.

För Sverige är denna exodus av somalier med företagarambitioner problematisk. Att människor vistas många år i ett land, genomgår språkkurser och andra utbildningar och får medborgarskap, för att därefter utvandra, är ur landets synpunkt ett slöseri med resurser. Dessutom innebär det att de mest initiativkraftiga individerna inom en invandrargrupp – de som skulle kunna bli vägröjare, förebilder eller talespersoner – ger sig av. Sannolikt har den somaliska diasporan i Sverige därigenom hamnat i en ond cirkel.

Vilka åtgärder skulle kunna bryta denna cirkel? Rent allmänt vore förenklade regler kring egenföretagande den bästa lösningen. Men med tanke på att, som en av intervjupersonerna uttrycker saken, man i Sverige »är rädd att hela systemet kollapsar om man ändrar regelverket«, och med tanke på att sådana förändringar under alla förhållanden tar lång tid, får nog hoppet tills vidare sättas till lokala initiativ för att skaka fram redovisnings- och deklara-tionshjälp samt lämpliga affärslokaler.

Genom sådana insatser och, mer allmänt, genom att myndigheter och somalier i organiserad form börjar lyssna på och kommunicera med varandra kan förhoppningsvis den ömsesidiga förvirringen minska och successivt ersättas av förståelse.

2

Kapitel 2

Inledning

»Startar du ett företag i Sverige, startar du en fabrik av papper.«
Somalivensk företagare i Birmingham

De senaste 20 åren har ett stort antal somaliska flyktingar sökt sig till länder med (oavsett partifärg på sittande regeringar) centraliserad och generell välfärdsregim, länder som Sverige, Danmark, Norge och Holland. De har i dessa länder, jämfört med många andra destinationer, mötts av ett förhållandevis välorganiserat och ambitiöst mottagande. Det har emellertid efter hand visat sig att somalierna haft svårt att få fäste i dessa miljöer, där ut-

Denna rapport har tillkommit genom att ett antal personer, som var för sig oroats av den somaliska gruppens utsatta läge i Sverige och sökt information för att kunna analysera och inspiration för att bryta detta dödläge, har kommit att korsa varandras vägar. Tanken på att åka till England och intervju företagare som flyttat dit från Sverige fördes fram av Abdiwahab Hussein. Därefter bildades ett femhövdat »team« för att inom en snäv tidsram genomföra tillräckligt många intervjuer för att få grepp om orsakerna till denna »flykt«. Tack vare ett ekonomiskt bidrag från Företagarna blev det möjligt för teamet att under några dagar i månadsskiftet april/maj 2011 genomföra ett antal intervjuer med somaliska företagare i Birmingham och Leicester. Ett bidrag till reskassan kom även från Herbert Felix-institutet i Eslöv. Petter Hojem från Fores har på alla sätt underlättat arbetet och också hjälpt till med ett par intervjuer. Hjälp med att skapa kontakter i England kom även från professor Monder Ram och Liz Frost vid De Montfort University i Leicester. Ulrika Stavlöf och Karin Zelano vid Fores har haft goda synpunkter på ett första manusutkast.

Några ord om terminologin i detta arbete: Vi har för enkelhets skull - och som en anpassning till somaliskt språkbruk - valt att skriva England i stället för Storbritannien. Den engelskspråkiga litteraturen handlar oftast om UK (United Kingdom) men det landsnamnet låter sig inte användas i svensk text. Vi har av samma skäl valt att skriva Holland i stället för Nederländerna. Somalier i Sverige kallas omväxlande svensksomalier och somalivenskar. Vi använder beteckningen somalivenskar, som ansluter till amerikanskt språkbruk: »Somali Americans«. Svenskar i Amerika har på motsvarande sätt oftast betecknats som svenskamerikaner och inte amerikavenskar.

rymmet för egna (eller, ur den mottagande miljöns perspektiv, sär-egna) initiativ är begränsat. Mötet mellan somalier med ambition att bygga upp en tillvaro efter eget huvud och myndigheter med ambition att slussa in nykomlingar i en färdig mall har skapat förvirring på båda sidor.

Somalier anses vara mycket rörliga, vilket kanske kan förklaras av långvariga nomad- och handelsmannatraditioner, och de har i betydande utsträckning valt att rösta med fötterna i länder där de inte lyckats (eller fått chansen att lyckas) stå på egna ben. Många somalier har helt enkelt, efter att ha fått medborgarskap men inte arbete i det land till vilket de flytt, valt att flytta till en miljö där de tycker sig ha möjlighet att skapa sig en framtid. Det land i Europa som framför andra har erbjudit en sådan miljö är England. Eftersom det handlar om en flytt inom EU har denna sekundära eller cirkulära migration kunnat ske ganska enkelt och för icke-somalier förhållandevis obemärkt. I ett delbetänkande från Kommittén för cirkulär migration och utveckling (SOU 2010:40, s 307) uppges att 2 182 personer av somaliskt ursprung, vilka varit folkbokförda i Sverige i minst fem år och har permanent uppehållstillstånd, utvandrat från Sverige åren 2000 till 2009 och att en tredjedel av dem styrt kosan till England. Det handlar i så fall om ca 730 personer. Det är möjligt att det verkliga antalet är betydligt större. Enbart i Birmingham har nämligen 800 svenska medborgare fått den engelska motsvarigheten till personnummer (national insurance number) åren 2002 till 2010 och en stor del av dessa personer förmodas vara somalier.²

Det finns några studier av liknande somalisk migration till England från Holland respektive Danmark. Det finns också ett par

2. Uppgift från Greg Ball, demograf vid Birmingham City Council, i e-post 2011-07-08.

doktorsavhandlingar som mer i förbigående tar upp hur somalier i Danmark och Sverige ser på det engelska löftet. Dessa studier, som vi strax återkommer till, försöker klarlägga orsakerna till somalisk flyttning i största allmänhet. Däremot har vi inte kunnat finna någon studie som specifikt behandlar flyttning av somaliska företagare eller somalier med ambition att bli företagare. Det är förvånande eftersom det är en vida spridd uppfattning att just somalier med företagarambitioner söker sig till England. Att det förhåller sig så är inte så konstigt. I Skandinavien har somalier mycket låg sysselsättning och obetydligt företagande. I USA och Kanada har de relativt hög sysselsättning och livligt företagande. England befinner sig någonstans mitt emellan. Där har somalierna låg sysselsättning men livligt företagande.

För de skandinaviska länderna är denna exodus av somalier med företagarambitioner problematisk. Att människor vistas ett antal år i ett land, genomgår språkkurser och andra utbildningar och får medborgarskap, för att därefter utvandra, är ur landets synpunkt ett slöseri med resurser. Dessutom innebär det att de mest initiativkraftiga individerna inom en invandrargrupp ger sig av. Gruppen dräneras på individer som skulle kunna bli vägröjare, förebilder eller talespersoner och skapa framtidshopp inom gruppen och samtidigt ändra det omgivande samhällets bild av gruppen i positiv riktning. Många av dem som flyttat från länder som Sverige och Holland till England »tillhörde ursprungligen Somalias kulturella och sociala eliter« (Aspinall & Mitton 2010, s 16).

England är nu ingen miljö i vilken somalierna har lätt att ta sig fram. I mångt och mycket möts de där av samma problem som i andra europeiska miljöer: svårt att få betyg validerade och tidigare erfarenheter tillgodoräknade, språksvårigheter, brist på referen-

ser och kontakter och därmed svårigheter att få arbete. I en rapport från den engelska tankesmedjan Institute for Public Policy Research heter det: »Vi är mycket bekymrade över de långsiktiga utsikterna för den somaliska gruppen när det gäller utbildning och sysselsättning: det finns lite som tyder på att de svaga resultaten för dagens vuxna somalier i fråga om ekonomi och sysselsättning kommer att förbättras över en generation.« (Rutter m.fl. 2008, s 6) I en bok om »the Somali Community in Britain« är tonen lika dystert: De somaliska invandrarna »har en av de mest ofördelaktiga socioekonomiska profilerna bland invandrargrupper, inklusive den lägsta sysselsättningsnivån, lägsta utbildningsnivå, högsta arbetslöshetsnivå och troligen den sämsta färdighetsnivån i engelska språket« (Aspinall & Mitton 2010, s 58). Somalierna har förvisso uppvisat en annan företagsamhet i England än i andra europeiska länder men: »Företagaraktivitet är emellertid inte tillräcklig för att ersätta möjligheter till sysselsättning i brittiska företag eller i den offentliga sektorn.« (Harris 2004, s 41-42) Inte desto mindre söker sig somalier till England.

Mot ovanstående bakgrund ställer denna studie en enkel fråga: Varför lämnar somalier Sverige för att starta företag i England?

Inledningsvis ges en statistisk översikt av sysselsättning och företagande bland somalier i Sverige och England. Därefter noterar vi vad forskningen hittills haft att säga om orsakerna till att somalier flyttar från länder med ambitiösa välfärdsstater till England och sammanfattar dessa orsaker i den klassiska uppdelningen push och pull.

Vårt eget bidrag till kunskapen om orsakerna till somaliers flyttning till England bygger på 16 intervjuer med somalisvenska företagare bosatta i Birmingham och Leicester. Vi kommer också att

göra smärre jämförelser utifrån intervjuer med några somaliska företagare från Holland och Tyskland. Somalivenskarna behandlas anonymt medan ett par av de andra intervjupersonerna presenteras i helfigur. En redogörelse för hur intervjuundersökningen gått till ges i inledningen till kapitel 4.

Vi har försökt kartlägga hur somalier *upplever* skillnaderna mellan Sverige och England. Vår avsikt har inte varit att jämföra *faktiska* skillnader – vad gäller exempelvis regelverken för företagande – mellan länderna. Om det skulle vara så att somaliers flyttning från Sverige till England bygger på uppfattningar som helt saknar verklighetsförankring torde det närmast krävas en statlig informationskampanj för att sätta stopp för utflyttningen. Om det, som vi ändå tror, är så att uppfattningarna ytterst bygger på egna eller andras erfarenheter, krävs nog lite mer av självrannsakan i myndighetssverige.

3

Kapitel 3

Sysselsättning och företagande i Sverige och England

I Sverige finns ca 50 000 somalier, inräknat barn födda i landet. England förmodas vara hemvist för den största somaliska diasporan i Europa. Den officiella siffran, från Office for National Statistics, är 111 000 invandrare födda i Somalia år 2010.¹ Denna siffra innebär med all sannolikhet en grov underskattning av det egentliga antalet. Inofficiella uppskattningar landar på uppemot en kvarts miljon somalier. Några av de största koncentrationerna finns i London, Birmingham och Leicester.

I Sverige har andelen sysselsatta i åldern 20-64 år bland dem som är födda i Somalia pendlat mellan 26 och 29 procent under hela 2000-talet.² År 2009 föll emellertid andelen till endast 22 procent beroende på att antalet sysselsatta stagnerade samtidigt som antalet inflyttade ökade (se figur 1). Sysselsättningen bland

1. Population by country of birth and nationality July 2009 to June 2010 (<http://www.statistics.gov.uk/statbase/Product.asp?vlnk=15147>) 2011-03-07. Beträffande svårigheten att uppskatta storleken på den »statistiskt osynliga« somaliska gruppen i England, se Aspinall & Mitton, kap. 2.

2. SCB, registerbaserad arbetsmarknadsstatistik (RAMS).

somaliska män låg då på 27 procent mot 18 procent för kvinnor. Sysselsättningen varierar mellan de tre storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö (se figur 2). Den mest anmärkningsvärda utvecklingen har ägt rum i Göteborg där sysselsättningen ökat från 17 procent år 2000 till 27 procent år 2008 för att falla tillbaks till 22 procent år 2009.

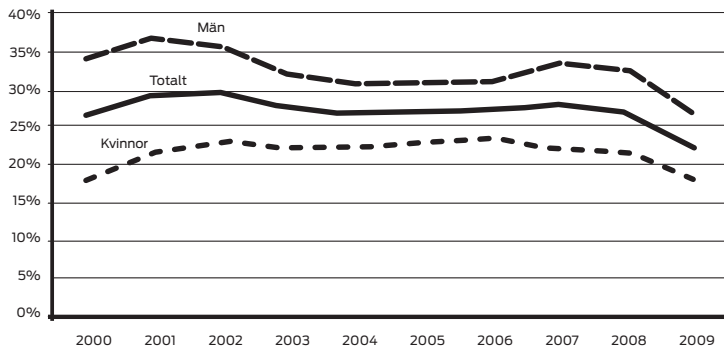
Ingen annan invandrargrupp uppvisar så låg sysselsättning. I hela befolkningen var sysselsättningen i åldern 20-64 år 2009 cirka 75 procent. De svenska arbetsmarknads-, migrations- och integrationsministrarna slog i en artikel våren 2011 fast att en skillnad i sysselsättningsnivå mellan inrikes och utrikes födda på 11 procentenheter är oacceptabel (Engström, Billström & Ullenhag 2011). Vad ska man då säga om en skillnad i sysselsättning mellan hela befolkningen (inrikes och utrikes födda) och somalier på mer än 50 procentenheter!?

I England ligger sysselsättningen bland somalier på ungefär på samma nivå som i Skandinavien. Bland männen (16-64 år) var sysselsättningen 2008 relativt hög, 41 procent, men bland kvinnorna (16-59 år) mycket låg, 10 procent. Eftersom kvinnorna är fler till antalet än männen hamnar genomsnittet på blott 21 procent. (Khan 2008, tabell 1 och 3).

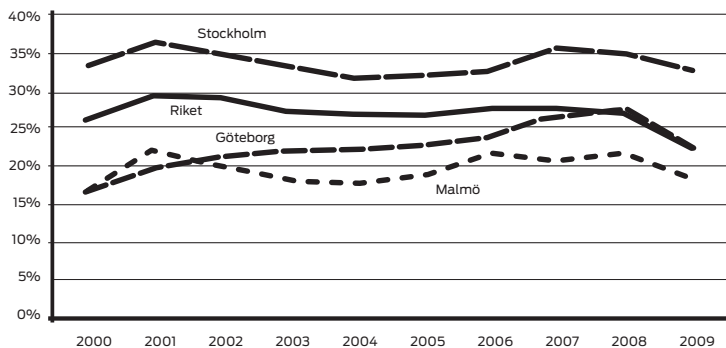
För att kunna jämföra sysselsättningen bland somalier i Sverige och England får vi hålla oss till år 2008 och åldrarna 16-64 år. Då låg sysselsättningen i Sverige på knappa 25 procent och i England alltså på 21 procent.

Egenföretagandet bland somalierna i Sverige har hittills varit obetydligt. Antalet sysselsatta egenföretagare har visserligen ökat från 13 år 2000 till 147 år 2008 för att stagnera 2009. Den överväldigande majoriteten är män: år 2009 fanns 121 manliga och 25 kvinn-

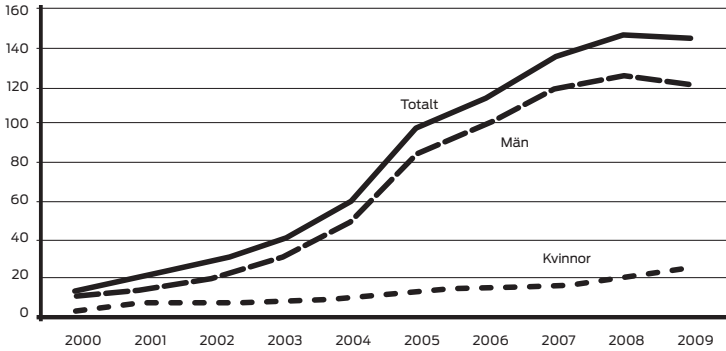
Figur 1. Andel sysselsatta män och kvinnor 20–64 år i riket med födelseland Somalia 2000–2009

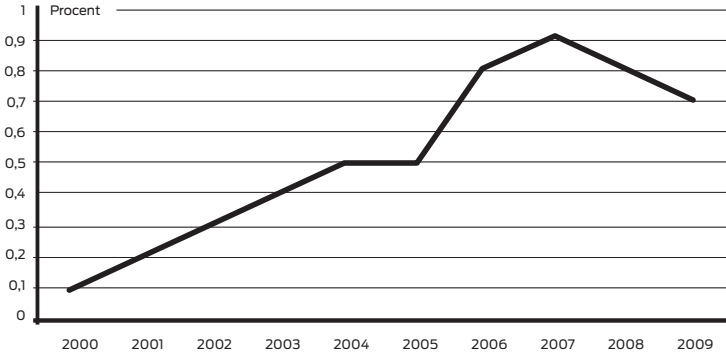
Figur 2. Andel sysselsatta 20–64 år i storstäderna och riket med födelseland Somalia 2000–2009

Figur 3. Antal sysselsatta egenföretagare 20–64 år i riket med födelseland Somalia 2000–2009

Figur 4. Andel egenföretagare 20–64 år i riket med födelseland Somalia 2000–2009

liga företagare (se figur 3). Hälften av de somaliska företagarna bor i Stockholm. Företagarna har under hela 2000-talet utgjort mindre än en procent av den somalisvenska befolkningen 20-64 år (se figur 4). Ingen annan invandrargrupp uppvisar så svagt företagande.

I England redovisas inga officiella siffror över minoritetsföretagandet. Skattemyndigheten har siffror men vill inte bryta ner dem på minoritetsgrupper.³

3. Muntlig uppgift från professor Monder Ram.

44

Kapitel 4

Lärospån ur litteraturen

Utflyttningen av somalier från andra europeiska länder till England uppvisar ett intressant mönster. De länder i vilka somalierna efter ett antal år ger upp hoppet om att kunna skapa sig en framtid tillhör i hög grad den kategori av välfärdsstater som brukar räknas till den nordiska/socialdemokratiska modellen: Sverige, Danmark, Norge och Holland (Esping-Andersen 1990). De flesta flyttlassen har gått från Holland.

Flyttning från Holland till England

En rapport från en konferens i Rotterdam 2004 presenterar ett antal förklaringar till denna utflyttning (Hassan, Muiswinkel & Awil 2004). Vid en session (s 10-13) redovisades en intervjuundersökning bland somalier i Holland och Birmingham och Leicester i England som lyfter fram tre pushfaktorer:

1. Den holländska integrationspolitiken

Enligt deltagarnas åsikt är Holland ett land som värnar om tolerans i teorin och är på ett sätt progressivt men detta är inte fallet när det handlar om invandrare. Enligt många av respondenterna är den holländska invandringspolitiken så överbeskyddande att invandrarna inte uppmuntras att utveckla sig och ta initiativ när det gäller utbildning eller arbete. Målgruppen upplever en påtvingad invandringspolitik. Detta betyder att det läggs mer tonvikt på en politik som syftar till assimilation och mindre på ansvar och idéer hos gruppen och mer på problem i stället för på kompetens och positiva egenskaper hos målgruppen.¹

I England upplever somalierna inte samma påtvingade anpassning utan där har de möjlighet att »leva i ett område med landsmän, med stöd och förståelse från ett stort somaliskt nätverk«.

2. Ekonomiskt och socialt deltagande

Den holländska regelstyrda välfärdsstaten förefaller oförenlig med somaliernas karaktär. I länder som Australien, USA och England, med deras mer liberala ekonomiska system, känner sig de traditionellt nomadiska deltagarna uppenbarligen mer hemma. Holland, med dess 'överorganiserade välfärdsstat' tycks inte vara ett lämpligt land för alla

1. Vi har själva översatt detta och följande citat från engelska till svenska.

invandrare. Den höga arbetslösheten (med dess ekonomiska konsekvenser) tycks visa att somalierna blir mer hindrade än hjälpta av den holländska välfärdsstaten; detta i motsats till den brittiska situationen där ekonomisk aktivitet är mindre kringskuren av lagar och regler, vilket är mer i överensstämmelse med somaliernas tonvikt på eget initiativ och vidmakthållande av den egna kulturen.

3. Minskad tolerans efter 9/11

Forskarnas slutsatser och rekommendationer går ut på att enda sättet att göra det möjligt för somaliska flyktingar i Europa att bli produktiva samhällsmedborgare är »att erbjuda dem och deras familjer möjligheten att leva normalt i värdländerna«. »Den somaliska gemenskapens engagemang och deltagande i det civila samhället är avgörande.«

I ett annat konferensbidrag (Said 2004, s 23) ges en koncis uppsättning förklaringar till att många somalier sökt sig från Holland till England:

För det första [...] finns det ett kolonialt band mellan Somalia och England. För det andra är engelska ett internationellt språk, vilket anses fördelaktigt jämfört med holländska. För det tredje gynnas somalier av de, jämfört med de hårda företagsreglerna i Holland, mjuka reglerna i England, vilka tillåter dem att på ett enkelt sätt starta småskalig affärsverksamhet. Slutligen känner sig somalierna hemma i England

eftersom stora och väletablerade somaliska grupper redan frodas på många håll i landet.

I de »workshops« som ägde rum vid konferensen noterades sådant som att utflyttningen av somalier till England gör att »de mest sårbara grupperna« blir kvar i Holland, att somalier ofta väljer att lösa en konflikt genom att ge sig av (alltså vad man på vetenskapsspråk skulle kalla »exit« i stället för »voice«) och att myndigheterna borde låta somalier samlas i vissa bostadsområden i stället för att sprida ut dem över landet. I fråga om möjligheterna att starta företag heter det (s 49):

England är ett populärt invandringsland bland somalier eftersom nykomlingar får hjälp om de har en bra plan och eftersom de stimuleras genom särskilda program och arrangemang. I Holland, å andra sidan, måste den som vill starta en affärsverksamhet kunna språket, uppvisa tillräcklig utbildning, uppfylla flera tillståndskrav, på egen hand göra upp en affärsplan att uppvisa för handelskammaren. I England är språkraven mindre rigida och utländska företagarkandidater får hjälp med att göra upp affärsplaner. Det är lättare att få finansiering än i Holland.

I konferensens rekommendationer till förändrad integrationspolitik i Holland heter det bland annat:

- Att ge de somaliska grupperna egenmakt via deras organisationer – och hjälpa dessa organisationer att bygga upp sin kompetens – kan vara ett sätt att stimulera integrationen.
- Att lätta på restriktionerna för självständiga företagare skulle kunna stimulera till egna initiativ men är svårt att genomföra.

Våren 2011 publicerades en undersökning baserad på djupintervjuer med 33 »holländska somalier« i Leicester och London (van Liempt 2011). De hade i genomsnitt tillbringat elva år i Holland. Undersökningen anger (s 9-10) följande orsaker till den somaliska utflyttningen:

- I Holland upplever somalierna krav på integration eller assimilation och växande antimuslimska stämningar.
- I England kan de leva som de vill och bo nära landsmän. Nackdelen är den låga bostadsstandarden, men: »De kan acceptera trångboddhet om det handlar om ett område där de kan leva nära andra somaliska familjer. Etniska enklaver erbjuder också kulturspecifika tjänster som somaliska affärer, moskéer och islamiska skolor som uppskattas av många somalier.«
- Språket är en viktig orsak till att somalier efterfrågar utbildning i England och det är också lättare att skaffa sig en utbildning där.

- Det är lättare att få jobb och starta företag i England, van Liempt hänvisar till en annan undersökning (på holländska) bland 200 »holländska somalier« i England från 2003 enligt vilken somaliska män oftare har inkomster från arbete i England än i Holland och att det i 40 procent av fallen beror på att de har eget företag.

Orsakerna till den somaliska utflyttningen kan enligt van Liempt (s 7) kokas ner till följande:

Sammanfattningsvis finns det två viktiga orsaker till »de holländska somaliernas« flyttning till England. För det första väntar de sig att det ska vara lättare att finna ett arbete och få tillgång till utbildning i England. För det andra får bristen på kulturella och religiösa möjligheter i Holland och den påtvingade integrationspolitiken somalier att vilja flytta till en mer mångkulturell miljö med utrymme och möjligheter för att uttrycka sin etniska och/eller religiösa identitet.

Flyttning från Danmark till England

Katrine Bang Nilsen sökte i en studie (2004) svar på frågan varför många somalier flyttar från Danmark till England. Studien bygger på djupintervjuer med tolv somalier, varav sex hade flyttat från Danmark till England, och skjuter framförallt in sig på betydelsen av transnationella kontakter mellan landsmän i olika destinationsländer. De viktigaste källorna till information inför en flytt har varit telefonsamtal med landsmän och kortare besök i England.

Bang Nielsen konstaterar (s 6, 8) att England genom sitt koloniala förflutna i Somaliland har en lång historia av somalisk invandring, att England är det enda land inom EU som »EU-somalierna« flyttar till och att det är de mest resursstarka somalierna som flyttar.

Vad är det då som lockar i England? De svar Bang Nielsen (s 10) fått från sina intervjupersoner handlar om att de känner sig mindre kontrollerade och mer fria att leva som de vill i England, att de har ett bättre rykte där, att det är en fördel att tala ett världsspråk och att det är lättare att skaffa sig utbildning och arbete i England. »Enligt många av respondenterna är Danmark sålunda ett samhälle präglad av kontroll, rasism och diskriminering vad gäller möjligheter till sysselsättning, medan Storbritannien, eller 'England' som de ofta kallar det, är ett land med frihet, tolerans och möjligheter.« Samtidigt konstaterar några av intervjupersonerna att bostadsförhållandena är mycket bättre i Danmark än i England. Men för de somalier som flyttar är det inte trygghet och bra boende som har främsta prioritet utan möjligheten att skaffa sig sysselsättning och inkomst.

Bang Nielsen finner (s 11) samtidigt att somalier i England bara informerar sina landsmän i Danmark om de positiva sidorna av livet i England, vilket kan resultera i att de somalidanska migranterna blir besvikna när deras idealbild inte stämmer med verkligheten.

Christina Baekkelund Jagd lägger i sin avhandling om somalier i Danmark, *Medborger eller modborger?* (2007, s 322), ytterligare en förklaring till den engelska lockelsen till dem som förekommer hos Bang Nielsen: att mediedebatten i England upplevs som mindre främlingsfientlig än i Danmark och att möjligheten att bli erkänd som likvärdig medborgare därför är större i England.

Somalisvenskars syn på England

Charlotte Melander har i sin avhandling i socialt arbete, *Inom transnationella och lokala sociala världar* (2009), som bygger på djupintervjuer med tolv somalier, ett avsnitt om »möjligheternas England«. Hennes intervjupersoner berättar att somalisvenskar som flyttat vidare till England informerar dem om fördelarna med att leva där: att det är lättare att få jobb, att England är ett mångkulturellt samhälle där man är friare att utöva sin religion, att engelskan är mer internationell och användbar än svenska språket. Sverige erbjuder å andra sidan en bättre miljö för barn att växa upp i.

En av intervjupersonerna beskriver den vanliga uppfattningen bland dem som flyttat till England så här: »Gud, jag har förlorat så många år i Sverige.« Samma intervjuperson fortsätter (s 209-10):

Och de menar att det är [...] helt enkelt enklare att leva i England än vad det är i Sverige. Sverige, det är alldeles för byråkratiskt, det är för rigida regler, det är för svårt att komma in i jobbet, det är svårt att lära sig svenska, man blir bara omhändertagen i Sverige. [...] den enda kontakten man har utanför familjen är bara myndigheter, det är socialkontor, det är liksom bara myndighetskontakter hela tiden.

Melanders egen uppfattning (s 108) om den roll som »möjligheternas England« spelar är att flyttning ger ett hopp eller en sista utväg för de mer resursstarka. För dem som saknar utbildning, kunskaper i engelska eller svenska och som inte har kontakter i England tjänar berättelserna därifrån mest som en bekräftelse av svårigheterna i Sverige. Samtidigt stärker berättelserna somalierna i

Sverige »genom att öka deras medvetenhet om att det inte är ett personligt problem eller grupproblemt att inte komma in på den svenska arbetsmarknaden, utan att det handlar om ett strukturellt problem och om diskriminering«

Våren 2011 publicerade Dagens Nyheter en stort uppslagen artikel om somalisvenskar som flyttat till Leicester (Persson 2011). De fördelar med att bo i England som anförs är återigen de större möjligheterna att leva enligt somaliska traditioner och praktisera islam, att det finns större möjligheter att utvecklas, att barnen har större chans i den brittiska skolan. »I Sverige hade de bättre bostäder och behövde inte jobba tolv timmar om dygnet för att försörja sina familjer. Men självkänslan, säger männen, fick de tillbaka här.«

Somaliska företagare i Leicester

Den mest ambitiösa undersökning av somaliskt företagande i England som existerar är genomförd av Ram, Theodorakopoulos och Jones (2008). Undersökningen bygger på djupintervjuer med 25 somaliska företagare och lika många anställda i Leicester. Författarna diskuterar skillnaderna i »regleringsregim« mellan Kontinentaleuropa och den anglosaxiska världen och konstaterar (s 432) att

företagarregimen i England är både lätt reglerad och effektivt icke-diskriminerande vad gäller etniskt ursprung. För grupper som somalierna är den ovillkorliga frihet som även flyktingar åtnjuter att etablera sig i egenföretagande absolut avgörande. Man bör emellertid notera att inte alla somalier är flyktingar och många av våra respondenter förklarar helt

öppet att de flyttade från Kontinentaleuropa till England på grund av den större friheten att utveckla ett företag.

Författarna noterar samtidigt att det finns en baksida i »detta avreglerade Förlovade Land« eftersom kvantitet uppmuntras på bekostnad av kvalitet. De »fynd« forskarna gjort bland de somaliska företagen i Leicester kan sammanfattas (s 435-36) enligt följande:

- Familjemedlemmar och landsmän utgör en källa till billig eller till och med gratis arbetskraft samt räntefria lån.
- Somalierna är ofta motiverade företagare med tidigare familjeerfarenheter av företagande och har inte startat företag därför att de tvingats till det av omstruktureringar på arbetsmarknaden.
- De flesta somaliska företag utgörs av småbutiker och matserveringar, som är arbetsintensiva, utsatta för »hyperkonkurrens« och därmed föga vinstgivande.
- Det sociala kapitalet (alltså den styrka individerna besitter genom att de ingår i sociala nätverk) är i huvudsak av typen »bonding« (kännetecknad av band inom gruppen) och inte av »bridging« (med länkar som sträcker sig utanför den egna gruppen), vilket begränsar tillgången till kunder och finansiering.

Författarna konstaterar (s 438-40) att de flesta somaliska företagare skulle tvingas lägga ner sin verksamhet om de tvingades be-

tala sina anställda enligt den nationella minimilönen och att deras kundkrets i huvudsak »begränsas till fattiga lokalinvånare med låg köpkraft«. Samtidigt är somalierna högst medvetna om sin situation och söker vägar för att komma ur den. »Vi kan se denna proaktiva – och i sanning genuint *entreprenöriella* – hållning som en av de kvaliteter som skiljer denna grupp från många andra företagsdrivande minoriteter.«

Slutsatser: push och pull

De push- och pullfaktorer som figurerar i litteraturen kan sammanfattas enligt följande:

Push (länder som Holland, Danmark och Sverige)

- Upplevda krav på integration/ assimilation från majoritetssamhället
- Omhändertagande/kontrollerande myndigheter
- Litet utrymme för egna initiativ och ansvarstagande
- Svårt att komma in på ordinarie arbetsmarknaden
- Krångligt att starta och driva företag
- Ett språk med till det egna landet begränsad användbarhet
- Negativ mediabild av somalier

Pull (England)

- Frihet att utöva kultur och religion som man vill
- Möjlighet att leva nära landsmän i etablerade somaliska miljöer
- Stort utrymme för egna initiativ och ansvarstagande

- Lätt att komma in på ordinarie arbetsmarknaden
- Enkelt att starta och driva företag
- Ett internationellt gångbart språk
- Ingen negativ mediabild av somalier

Detta är alltså de upplevda push- och pullfaktorer som framkommit i olika forskares intervjuer med somalier. De först nämnda faktorerna är kontroversiella, eftersom de handlar om konflikten mellan etniska gemenskaper och generella välfärdsmodeller, men de har uppenbarligen förankring i verkligheten. Detsamma gäller språkets användbarhet. Uppfattningen att det är lättare att komma in på arbetsmarknaden i England kan däremot ifrågasättas av det enkla skälet att sysselsättningen bland somalier enligt officiell statistik inte är högre i England än i ett land som Sverige. Huruvida det är enklare att starta och driva företag i England än i Sverige är just den fråga vi ska försöka besvara i det här arbetet. Huruvida mediebilden av somalier är mer positiv i England än i Sverige låter vi vara osagt.

På några områden erbjuder Sverige och länder av liknande modell mer »pull« än England. Det gäller framför allt boendeförhållanden och uppväxtmiljöer för barn. Naturligtvis utgör också de jämförelsevis generösa sjukvårds- och trygghetssystemen i dessa länder en faktor som gör att många somalier väljer att stanna i stället för att flytta.

5

Kapitel 5

Intervjuundersökning i Birmingham och Leicester

I månadskiftet april-maj 2011 gjorde vi en intervjuundersökning bland somalier som flyttat från Sverige till England, närmare bestämt till Birmingham och Leicester, och startat företag där. Vår förhoppning var att få en tydligare bild av de för- respektive nackdelar, de push- och pullfaktorer, som ligger bakom denna flyttning och att få klarhet i varför så många somalier startar företag i England men så få i Sverige.

Valet av Birmingham och Leicester motiveras av att båda städerna har stora somaliska befolkningar – i Birmingham omkring 15 000¹ och i Leicester mellan 10 0000 och 15 000 individer – och av att de är lättare att överblicka och har större likheter med svenska storstäder än en megametropol som London.

Två medlemmar av vårt team – Abdiwahab Hussein och Mubarik Abdirahman – hade förberett vår ankomst genom att kontakta landsmän i de båda städerna. De första kontakterna gav upphov till

1. I Birminghams fall finns uppskattningar som varierar från 3 000 till 35 000 (Wikipedia: »Somalis in the United Kingdom«). Siffran 15 000 kommer från Greg Ball, demograf vid Birmingham City Council.

flera (enligt den s.k. snöbollsmetoden) och några intervjupersoner stötte vi på av en slump. Allt som allt intervjuade vi 16 somalier som flyttat från Sverige till England och startat företag. Dessa individer kommer i fortsättningen att behandlas anonymt. För jämförelsens skull intervjuade vi också ett par somalier som flyttat från Holland till England. Ytterligare två personer intervjuades, en somalisk man som tidigare bott i Tyskland och driver ett större somaliskt köpcenter i Birmingham och en somalisk kvinna som tidigare bott i Holland och driver ett somaliskt servicecenter i Leicester. Eftersom båda har hög profil i de miljöer där de är verksamma kommer de att träda fram ur anonymitetens skuggor.

Intervjuerna genomfördes med hjälp av ett frågeformulär (se appendix) och tog normalt mellan 45 minuter och en timme. Frågorna kunde oftast ställas på svenska men intervjupersonerna föredrog för det mesta att svara på engelska eller somaliska (vilket är förståeligt med tanke på att de i genomsnitt varit borta från Sverige i åtta år) och i det senare fallet tolkade Abdiwahab eller Mubarik svaren till svenska.

Vi kommer att kort sammanfatta intervjupersonernas uppfattning om boende och arbete Sverige och England samt företagande i Sverige utifrån deras livsberättelser. När det gäller företagandet i England, som står i fokus i denna rapport, kommer vi att gå mer på djupet. Vi kommer därefter att verkställa en jämförelse av somaliskvenskarnas uppfattningar om för- och nackdelar med att leva i Sverige respektive England.

En kvantitativ profil

Låt oss först teckna en kvantitativ profil av de 16 somaliovenska företagarna av vilka 13 är verksamma längs Coventry och Stratford Road i Birmingham och tre i St Matthewsområdet i Leicester. Fyra är kvinnor och resten män. Medelåldern ligger på 45 år (med en variation från 32 till 58 år). Fyra kom till Sverige med högskoleexamen i bagaget – en utbildad till agronom och en till revisor i Somalia, en till ekonom i Indien och en till civilingenjör i Kina. Av övriga hade hälften genomgått grundskola och hälften även gymnasium. Åtminstone fem av intervjupersonerna kommer från familjer med affärsbakgrund i Somalia. De flesta lämnade Somalia i så unga år att de aldrig hann utveckla någon yrkes- eller affärsverksamhet i hemlandet. En hade dock arbetat med jordbruksfrågor, en hade arbetat som revisor för Coca Cola och en hade haft affär tillsammans med sina kusiner i Mogadishu. De anlände till Sverige mellan 1988 och 1997 och tillbringade i genomsnitt elva år i landet (med en variation från fem till 18 år) innan de flyttade vidare till England, där de i snitt vistats i åtta år (med en variation från tre till 13 år). De är alla gifta och har i snitt fem barn (med en variation från tre till elva).

Boende i Sverige

Intervjupersonerna har haft sina bopålar nerslagna lite varstans i Sverige. Något mönster är svårt att se mer än att de flesta botten i stora eller mellanstora städer. Sju har botten mesta tiden i Göteborg och fyra i Malmö. Endast några få har botten i Stockholm. Det kan möjligen bero på att sysselsättningen bland somalier är högre

där än i de båda andra storstäderna men det kan lika gärna vara en slump. Några har varit i huvudsak »bofasta«, några har flyttat runt en del.

Arbete och utbildning i Sverige

Intervjupersonernas livshistorier vittnar om hur svårt de haft att få fäste på svensk arbetsmarknad. En kvinna läste till barnskötare och kunde periodvis jobba på dagis. En kvinna hade olika praktikplatser, bland annat i en ICA-affär, men fick aldrig fast arbete. En tredje kvinna fick praktikjobb i ett bageri och en fjärde var hemmafru. En man läste elektroteknik på universitet. När utbildningen var klar sökte han hundratals jobb som ingenjör och såg hur hans jämnåriga kurskamrater fick anställning en efter en – men inte han. Så småningom fick han kortare anställningar som montör. En man med agronomexamen från hemlandet gick lantbruksskola i två år men fick inget arbete som agronom. Han säger sig inte veta varför men upplevde ingen diskriminering. Han arbetade en tid på en återvinningscentral. En man med ekonomexamen i bagaget gick en tvåårig datautbildning och arbetade därefter som städare på en färja. Fyra män gick AMU-kurser för svarvare, svetsare, vaktmästare och företagsekonom. Svetsaren var den ende som fick jobb – på olika skeppsvarv i Sverige och utlandet. Fyra män jobbade som skogsarbetare för Skogsvårdsstyrelsen i olika långa perioder.

De flesta lyckades alltså bara få praktik eller tillfälliga anställningar och de som skaffade sig högre utbildning hade inget yrkesmässigt utbyte av det. En relativt välutbildad man (gymnasium i Somalia, diverse högskolekurser i Sverige) som anser sig vara »bra på datorer« berättar hur det gick när han kom till intervju hos ett

datorföretag som sökte folk. Allting såg bra ut tills intervjuaren frågade varifrån mannen kom och han svarade Rosengård. »Jag ringer, sa han [intervjuaren], men jag visste att han hade ändrat sig.«

Det finns dock något enstaka exempel på en framgångsrik yrkeskarriär. En man fick jobb som städare på ett bostadsföretag i Göteborg, gjorde karriär i bolaget och blev ansvarig för städning och ordning i bostadsområdena. När han flyttade till England var det för att hans hustru hade släktingar där, inte för att han själv ville flytta. Han var rentav så omtyckt på sin arbetsplats att arbetskamrater från Göteborg kom till England och försökte locka honom tillbaka.

Företagande i Sverige

Av de 16 somalisvenskarna, alla med företag i England, är det bara två som bedrivit reguljär affärsverksamhet i Sverige. En man lyckades med hjälp av kontakter och insikter han fått genom turkiska vänner starta en livsmedelsbutik i Göteborg. En annan man drev tillsammans med en vän en livsmedelsaffär i Örebro ett par år. Han fick starta eget-bidrag men kunderna – mest somalier – var inte tillräckligt många och konkurrensen var hård med en ICA-butik runt hörnet.

Några försökte göra affärer i mindre och irreguljär skala. En kvinna åkte till Syrien för att starta affär där. Hon började därefter importera gardiner, mattor och kläder från en somalisk leverantör i Syrien till landsmän i Sverige men startade ingen affär i Sverige »på grund av skatter och byråkrati«. En man gjorde sig bemärkt som »den första somaliern som sålde på loppmarknad i Malmö«.

De flesta gjorde emellertid aldrig något försök att starta affärsverksamhet i Sverige. De fick av landsmän och andra veta att det inte var lönt att ens försöka på grund av omfattande byråkrati, höga skatter och brist på lämpliga lokaler. »Startar du ett företag i Sverige startar du en fabrik av papper«, som en kvinna uttrycker saken. Några startade ideella verksamheter som en trygghetsgrupp i Göteborg och en somalisk förening i Malmö.

Flyttning till England

Det genomgående skälet till att de somaliska intervjupersonerna valt att flytta från Sverige till England är att de inte sett några möjligheter att skapa sig en framtid i Sverige genom arbete eller företagande. Dessutom har de – särskilt kvinnorna – känt sig isolerade i Sverige och längtat till släktingar och landsmän i England. I vidare bemärkelse har England lockat eftersom »det finns fler muslimer och somalier där«. »England är lite som Afrika«, som ett par kvinnor oberoende av varandra uttrycker saken.

En man anger som flyttskäl att svenska myndigheter är besatta av kontroller av olika slag. Det svenska systemet är krångligt och gynnar inte företagande och det är nästan omöjligt att utan långa kötider hitta en lokal. »Det känns som att de är ute för att knäcka dig.«

Boende i England

De flesta intervjupersonerna flyttade direkt till Birmingham eller Leicester eftersom de hade släkt eller vänner där. Några etablerade sig emellertid först i London men flyttade vidare eftersom de för-

ställde sig att en något mindre stad kunde erbjuda en tryggare upp-
växtmiljö för barnen. En man förklarar att Birmingham är lite lug-
nare, »nästan som Sverige«.

Arbete i England

Som vi redan sett har somalierna i England enligt officiell statistik samma låga sysselsättningsgrad som i Sverige. Av intervjuerna att döma är det emellertid en helt annan arbetsmarknad som möter dem i England jämfört med Sverige, en arbetsmarknad där »man kan få jobb dagen efter att man kommit hit«. Flera av intervjupersonerna prövade på olika jobb i England innan de startade sina företag, jobb i varuhus och lager, på hypoteksbank, bilfirma, som städare, busschaufför, revisor etc.

Det har sagts många gånger men tål att upprepas: att arbeta – att vara aktiv – löser många problem. En somalisk kvinna med elva barn säger så här: »Jag är mycket upptagen med mitt jobb och hemma. Jag vet inte så mycket om den somaliska gruppen här [i Birmingham]. Men i Sverige pratar många om klaner och grupperingar eftersom många har tid till sånt; det finns inget att göra på dagarna i Sverige. I England är alla mer upptagna.«

Företagande i England

Den avgörande frågan i intervjuerna med somalisvenskarna i England handlar om möjligheterna att utveckla affärsverksamhet. Varför är det så lätt i England när det är så svårt i Sverige?

a) Affärsidé och leverantörer

Den affärsverksamhet som bedrivs av somalisvenskarna i Birmingham och Leicester avviker knappast från det vanliga eller traditionella somaliska företagande som bedrivs i många andra länder. Det är ganska naturligt i och med att somalierna har globala nätverk med leverantörer i bland annat Mellanöstern och Kina och kunder som i hög grad är somalier i förskingringen. Somalisvenskarna har kläd- och livsmedelsbutiker, dator- och elektronikaffärer, internetkafé, kaféer (fyra stycken), import- och exportverksamheter (fem stycken). En man ägnar sig åt penningöverföring, en annan åt »community service«. En av de högutbildade männen har ett företag i transportbranschen och levererar nyhetstidningar till butiker. Affärsidéerna bygger vanligen på erfarenheter från föräldrars affärsverksamhet i hemlandet, leverantörskontakter och medvetande om vad somaliska landsmän efterfrågar. Ibland styrs de av erfarenheter från tidigare anställningar eller aktiviteter. Någon gång kan även en på ytan traditionell importverksamhet dölja ett originellt innehåll. Det gäller till exempel en man som under en tid importerade mannagryn från Stockholm till somalier i Birmingham.

b) Finansiering

Det är en i Sverige utbredd uppfattning att finansieringen utgör ett avgörande hinder på vägen mot eget företagande, särskilt bland somalier och andra muslimska grupper som på grund av förbudet mot ränta inte vill ta banklån även om de skulle kunna få det. Av intrycken från somaliska affärsverksamheter i England att döma utgör finansieringen inget större problem. Nästan alla intervjupersonerna har startat i liten skala med besparingar ihopskrapade genom lönearbete eller med lån från släkt och vänner eller genom

kompanjonskap med bekanta. Ett sådant kompanjonskap, med syfte att starta ett importföretag, hade lite större skala: 20 kamrater samlade ihop 150 000 pund. Det är inte ovanligt att man säljer den första affärsverksamheten efter en tid för att starta en ny och lite större verksamhet. Flera intervjupersoner är medvetna om att det finns starta eget-bidrag men bara en person har utnyttjat möjligheten.

c) Lokaler

Lokalfrågan tycks vara ett avgörande hinder för somaliskt småföretagande i Sverige. I England däremot utgör lokalfrågan inget stort problem. Dels finns traditionella gatumuljörer där gamla nedgångna lokaler har kunnat köpas eller hyras och renoveras, dels finns somaliska köpcenter med små lokaler till överkomliga hyror. Det går ibland att hyra lokal utan en penny på fickan: »Har man inte pengar från början – jag startade utan kapital – är fastighetsägarna ofta generösa och säger att man kan vänta med att betala tills affärerna rullar. De är alltid öppna för diskussioner och förhandlingsbara.« I vissa fall bedrivs verksamheten, exempelvis import/exportaffärer, från bostaden.

d) Kunder

Kunderna är i första hand somalier, andra afrikaner, araber och asiater men flera företagare uppger att de därutöver har en kundkrets som består av alla möjliga invandrare eller en blandad kundkrets som även omfattar infödda engelsmän. En importfirma har privatpersoner av olika härkomst i hela England som kunder. I ett par fall, när det gäller exportfirmor, består kunderna av somaliska butiker i Skandinavien eller Kenya.

e) Anställda

I stort sett alla företagen bedrivs i så blygsam skala att det inte behövs särskilt många anställda. En kaféägare har fyra anställda av olika nationaliteter, två på heltid och två på deltid. En annan kaféägare har två på heltid. I internetkaféet finns två anställda och i datorbutiken en på halvtid. I ytterligare ett fall är intervjupersonen en av tre ägare som jobbar i kaféet. Transportföretagaren har tre anställda. En man som erbjuder olika sorters service till lokalbefolkningen i ett somaliskt medborgarkontor (community center) har ett par konsulter anställda. Flera av företagen har emellertid inga anställda men tar i stället hjälp av familjemedlemmar.

f) Byråkrati och skatt

Det råder en närmast samstämmig uppfattning bland de somali-svenska företagen om att byråkratin och skattesystemet gör det mer eller mindre omöjligt att starta företag i Sverige. I England däremot är det, menar de, lätt att starta och driva företag. Från hemlandet är somalierna vana vid att de kan få en affärsidé ena dagen och sätta den i verket dagen därpå. Nästan lika enkelt tycks det vara i England. I butikerna finns inga kassaapparater. Affärsidkarna skriver upp vad de har sålt i anteckningsblock. När det blir dags att deklarerat tar de sina räkningar för varuinköp och hyra m. m. samt en uppskattning av årets försäljningsinkomster och går till en revisor (accountant) som lämnar uppgifterna vidare till skattemyndigheten, som lägger beslag på 20 procent av den beräknade vinsten. Först när vinsten når högre nivåer börjar skattemyndigheterna på allvar intressera sig för företaget. Det är tydligt också så att ägaren av ett köpcenter kan betala skatten för de butiker som finns i centret.

Några kommentarer från intervjupersonerna lyder: »Alla här vet hur man startar ett företag.« »Så länge vi jobbar och betalar in skatt är brittena nöjda.« »Ärligt talat, de bryr sig inte. De säger att de litar på dig.« »Myndigheterna blundar ofta, åtminstone med ena ögat. Skattesystemet är enklare här och man får bra support från myndigheter. Man betalar in skatt via Internet och om man har gjort något fel bråkar inte skattemyndigheten. Då får man 30 dagar att rätta till felet/misstaget.« »Har du problem kontaktar du City Council och diskuterar med dem. Man betalar in skatt en gång i månaden och kan komplettera med bidrag om det inte funkar.«

g) Ekonomiskt resultat

Som man kan vänta sig vill de somaliska företagarna inte gärna gå närmare in på det ekonomiska utfallet av sina verksamheter. De flesta säger att de tjänar så att de klarar sig. En kaféägare säger sig dock bara kunna ta ut motsvarande 3 000 till 4 000 kronor i månaden. En delägare i en butik säger så här: »Utan bidrag går det inte. Vi har mest butiken för att ha något att göra. Vi får ekonomiskt stöd och hjälp med hyran, vi får barnbidrag, hjälp med skolväxling och mat i skolan.« Desto bättre går det för en man som ägnar sig åt penningöverföring. Han omsätter 300 000 dollar per månad och tar ut en avgift på 4 procent, vilket alltså genererar en intäkt på 12 000 dollar i månaden. En man som kombinerar transport- och importverksamhet berättar att han tjänar 15 000 till 20 000 pund om året på den ena verksamhetsgrenen.

h) Framtidsplaner

De flesta uppger att de vill behålla och utveckla sina företag. Någon säger sig kämpa för att kunna behålla det han har och oroar sig för

att konflikterna 2011 i arabländerna har drivit upp inköpspriserna. En kvinnlig kaféägare tror sig inte orka arbeta mer än tre, fyra år till. En man har nyligen sålt sitt kafé för att kunna ägna sig mer åt familjen.

Jämförelser mellan Sverige och England

Samtliga intervjupersoner ombads att ange för- och nackdelar med att leva i Sverige respektive England. Vi redovisar svaren i form av citatsamlingar.

Fördelar med Sverige:

»Bostäderna är bättre, sjukvården, utbildningen, utomhusmiljön, och kriminaliteten är lägre.« »Barnen kan leka fritt utomhus.« »Den bästa levnadsstandarden i Europa.« »Levnadsstandarden är alltid bättre där, t ex när det gäller hälsofrågor, bostäder, utbildning, trygghet.« »När det gäller själva livet – säkerheten – är Sverige bäst.« »Det var bra skolor i Sverige. Här i England måste man betala för extra undervisning för sina barn.« »Skolan var bättre i Sverige, men jag är lite osäker.«

Nackdelar med Sverige:

»Svårt att förstå hur samhället fungerar.« »Allt är byråkratiskt.« »Man måste öppna en dörr, bakom den finns en annan dörr osv.« »För många kontor.« »Man blir rädd när man får veta vad som krävs för ett starta företag och betala skatt.« »Man är alltid utlänning.« »Det är ingen skillnad på en nyanländ och en som varit tolv år i landet.« »I Sverige står alla på samma plats. Om man har kom-

mit 1991 eller 2011 spelar ingen roll.« »I Sverige skickas man på den ena kursen efter den andra, får en massa intyg och betyg. Ändå förblir man arbetslös. I Sverige får man inte visa vad man går för, det är ingen som tror på en.« »Media rapporterar alltid dåliga nyheter från Afrika.« »Om en nigerian i Haparanda dödar någon måste jag som somalier i Malmö stå till svars.«

Fördelar med England:

»Inte så mycket registrering av människor« (personnummer).
»Ingen frågar efter identitet, adress osv.« »Ingen bryr sig om hudfärg eller slöja.« »Det är friare här, lättare att bära den somaliska kulturen och leva som muslim.« »Jag känner mig mer fri här, på alla sätt, både när det gäller jobb/affärer och gemenskap.« »Vi är vuxna här och kan utvecklas.« »Om Du kom i går kan du göra vad du vill i dag.« »I England behandlas alla lika. Här skapar man sina egna möjligheter, man får klara sig själv.« »I England finns ingen diskriminering, om man ser att Du kan och är duktig anlitar man dig.«
»Alla som vill jobba i England får jobb.« »Frihet från socialbidrag.«
»Du kan sköta dig själv och lyckas och dina barn kan lyckas.« »Man kan hitta hela världen i England – det är ett ställe där man kan leva mångkulturellt och utveckla sig.« »Britterna har varit överallt och kan inte se snett på oss när vi kommer hit.« »Språket är också lättare här.« »Det som är bra här är att allt är på engelska – ett stort språk.«

Nackdelar med England:

»Bostäderna är kalla och har dålig standard.« »Här är bostäderna smutsiga och kalla och fulla av råttor och här har det blivit dyrt på universiteten. Och kriminaliteten ...« »Våra barn får inte gå ut själva eftersom det är så mycket kriminalitet.« »Visserligen är medici-

nen gratis men undersökningarna är mindre grundliga.« »På tio år har jag aldrig varit hembjuden till en engelsman.«

I denna flora av omdömen om Sverige och England är det ett antal faktorer som återkommer gång på gång och som vi känner igen från den inledande litteraturgenomgången. De flesta fördelar sina betyg på de båda länderna på ett balanserat sätt men det finns några starkare omdömen som sticker ut.

En man är mycket kritisk mot Sverige: »Engelsmännen tittar inte ner på dig som svenskarna gör, här är det pengar och framgång som ger status«, säger han och tillägger att det svenska systemet är »sjukt«, byggt för 50 år sen för ett gammalt industrisamhälle. Denne man tycker att också skolan är bättre i England och menar att även om lärarna i Sverige vill väl så behandlar de invandrarbarn som efterblivna. Han bygger sitt omdöme på en negativ erfarenhet: i Sverige ville man sätta hans dotter i resursklass men i England är hon en student i toppklass. Han rundar av med en rejäl salva: »Sverige är en företagares helvete.« Han är en av få intervjuade som faktiskt haft affärsverksamhet i Sverige och kan jämföra villkoren i Sverige och England.

En annan man är starkt kritisk mot England: »På ytan ser England ut att vara ett multikulturellt samhälle, men det är bara en chimär«, säger han. »Här känns det som om man lever i Somalia. Här har alla etniska grupper sitt eget ghetto och engelsmännen vill inte umgås med somalier eller andra grupper.« Denne man menar att den somaliska gruppen är den nyaste och befinner sig längst ner i invandrarhierarkin, samtidigt som pakistanierna är impopulära av att somalierna snabbt kunnat skapa små butiker. Han kan se några skäl till att somalier flyttar till England – religion, jobb och business – men ångrar sitt eget beslut:

Ibland tänker jag... jag har hamnat på ett ställe, tvingat mig att bo i ett ghetto med 40 nationaliteter som jag inte vet något om och som inte vill veta något om mig. Här är knark och kriminalitet och jag skulle aldrig låta mina barn öppna dörren själva när det knackar. Det kryllar av somalier i fångelserna och jag vet många som ångrar att de flyttade hit.

Återvända till Sverige?

Hur ser somalisvenskarnas framtidsplaner ut på längre sikt? Funderar de på att återvända till Sverige en vacker dag? Svaren fördelar sig med fyra nej, fem vet ej och sju ja eller kanske. Men få är ytterst bestämda. Två svarar med ett resolut »aldrig!«. »Ibland tänker jag på att om jag hade kommit till England 1991 i stället för till Sverige, hur hade mitt liv varit?«, frågar sig en bitter nejsägare. En menar att det är för sent. En säger sig ha varit nära att ge upp kampen för tillvaron i England men tror ändå inte att han kommer att flytta tillbaka. »Jag är inte sån.« Bland dem som brottas med allvarliga planer på att återvända är skälen följande:

- Barnens utbildning: Avgörande är naturligtvis att utbildningarna är gratis i Sverige. En man menar emellertid att utbildningarna i Sverige också är bättre och att svenska utbildningar rankas högt i England. »När jag som svensk söker jobb här associerar de mig med stabilitet, trygghet och god utbildningsnivå.«

- Trygghet på ålderdomen: En man säger att han kanske återvänder på äldre dar, en annan vill gärna bli pensionär i Sverige.
- »Hemlängtan«: Flera av somalisvenskarna har fäst sig vid Sverige på ett sätt som gör att man kan tala om att de lider av hemlängtan. Några uttalanden: »Sverige är mitt land efter Somalia.« »Sverige är bäst för mig.« »Sverige gav mig min bästa tid – jag kan aldrig glömma den tiden.« »We love Sweden very much.«

Ett flertal intervjupersoner tar spontant upp frågan hur de ska kunna ordna svenskundervisning för sina barn i England så att de kan hålla dörren till Sverige på glänt.

Goda råd

Några av somalisvenskarna har avslutningsvis goda råd att ge till sitt förra hemland. Råden handlar genomgående om att regler och procedurer måste förenklas. En kvinnlig butiksinnehavare påpekar att det behövs ökad och förenklad tillgång till lokaler för företagare, att skattefrihet under de första två, tre åren skulle underlätta för företagare att komma igång och att myndigheterna måste förenkla sitt språkbruk. En annan kvinna vill att man ska kunna ha en extra inkomst, behålla bostadsbidraget och starta företag samtidigt, så som är möjligt i England. En tredje kvinna vill att Sverige underlättar för enkla jobb och för import/exportverksamhet. En man vill se slopad arbetsgivaravgift i början av en anställning och lägre ingångslöner så att det blir möjligt att få in en fot på arbets-

marknaden. En annan man tycker att arbetsgivaravgiften borde tas bort och att skillnaden mellan att arbeta och leva på bidrag borde vara större. En tredje man efterlyser lägre skatt för företagare, särskilt nyanlända, och förklarar att Sverige måste bli bättre på att ta vara på invandrare med hög utbildning, annars kommer de att lämna landet. En fjärde man uppmanar politikerna att lyssna på minoriteterna och möta deras behov, så som politikerna i England gör. En femte man vill att man helt enkelt ska göra som i USA och England, skapa möjligheter för folk. »Men i Sverige är man rädd att hela systemet kollapsar om man ändrar i regelverket.«

Somalier från Holland

Av litteraturoversikten framgick att det största intresset för somaliernas utflyttning till England emanerar från Holland. Det är inte så konstigt eftersom flyttningen från Holland varit mer omfattande än flyttningen från de skandinaviska länderna. Så till exempel beräknas hälften av alla somalier i Leicester komma från Holland. Vi har gjort ett litet stickprov genom att intervjua två somalier, en kvinna och en man, som flyttat från Holland till England för att få en indikation på om deras berättelser liknar eller avviker från somalisvenskarnas.

Den somaliska kvinnan, 51 år gammal, har en affärslokal i Birmingham. Hon har grundskoleutbildning från hemlandet och åkte i unga år till Indien och Kina för att köpa kläder och guld till den affär som hennes far och bror drev i Mogadishu. Hon hade också ett arbete i statsförvaltningen. Hon lämnade Somalia 1990 och kom via Tyskland till Holland. Maken dödades i inbördeskriget en vecka innan hon lämnade Somalia. Hon tvingades lämna

fem barn bakom sig men kunde återförenas med dem efter tre år.

Den första tiden i Holland var svår. Hon arbetade i fyra år hos en holländsk bonde och var därefter hemmafru med socialbidrag. Hon hörde att det var svårt att starta affär i Holland och tycker att landet över lag är mycket byråkratiskt. Ändå har hon en särskilt plats för Holland i sitt hjärta, vilket markeras med en holländsk flagga i butiken. »Holland var mitt hem.«

Efter dryga tio år i Holland flyttade hon till England och fick jobb i ett elektronikföretag. Hon bodde två år i London men tyckte att staden var alltför stor och bullrig med kriminalitet och gängbildning. Hon flyttade därför med sina barn till Birmingham. Där öppnade hon en butik som säljer kvinnokläder och hygienprodukter. Hon säger själv att affärsidén är föga originell bortsett från en sak: tanken är att butiken inte bara ska vara en affär utan också en diskussionsklubb där kvinnor i lugn och ro kan dricka te och ventileras familjeproblem.

Finansieringen av butiken kom till genom hagbad – den somaliska varianten på roterande spar- och kreditcirklar. Vår somaliholländska affärsidkare var sist i kreditkedjan och kunde ta ut 10 000 pund efter ett år. På frågan vad poängen med hagbad är om man är sist i kedjan – skulle man inte lika gärna kunna spara på egen hand? – svarar hon att förpliktelsen att betala till en gemensam pott skapar disciplin så att man inte faller för frestelsen att göra impulsköp och att det blir lättare att säga nej om någon annan vill låna pengar.

Varorna i butiken har hon skaffat genom att en gång om året åka till Dubai och göra inköp. Hon säger sig ha svårt att leva på inkomsterna från butiken. Hon har som ensamstående mamma slitit hårt i många år och fått problem med hälsan. Hennes framtidsplan går

ut på att flytta till Dubai eller något annat arabland eller till Somalia om freden kommer.

Fördelarna med Holland är enligt denna kvinna att där råder lag och ordning, tydliga regler, ekonomisk trygghet och ärlighet. Nackdelarna är att man inte känner sig accepterad som medborgare och att myndigheterna inte lyssnar på minoritetsgrupper. Fördelarna med England är att man känner sig hemma, att ingen frågar varifrån man kommer, att det finns många nationaliteter och större respekt för religion och klädsel, helt enkelt större respekt för olikheter. Nackdelarna med England är dåliga boendemiljöer, att ingen följer några regler och kriminalitet. »Var är regeringen – varför städar den inte upp?«

Den somaliske mannen, 41 år gammal, är delägare i ett internetkafé och säljer flygresor till Somalia. Han genomgick tekniskt gymnasium i hemlandet och hjälpte till i familjens affär. Han kom via Dubai till Holland 1990. Där studerade han språk och redovisning och började jobba efter några år. Han körde truck och arbetade i lager, fick fast anställning och blev arbetsledare. Han trivdes bra och arbetade mycket. Samtidigt höll han på med affärsverksamhet genom att köpa varor i arabländer för att sälja i Somaliland.

År 2003 flyttade mannen till England, främst därför att hans syster flyttade dit och han inte ville att hon skulle vara ensam. Han slog sig ner i Manchester men fann det svårt att komma in i miljön eftersom somalierna där är etablerade sen länge. Han flyttade till Birmingham och fick arbete som truckförare. Han reste till Dubai och började importera kvinnokläder och parfym till Birmingham, Manchester och Sheffield. Han tjänade bra med pengar men allt arbete i kombination med att han måste lämna och hämta barnen vid

olika skolor slutade med att han hamnade på sjukhus. Han beslöt att ta det lite lugnare.

Nu började han som delägare i internetkaféet samtidigt som han sålde flygbiljetter till Somalia. Han har också många affärer på gång i Somalia, där han bland annat bygger och säljer hus. Han investerar de pengar han tjänar i Djibouti och Somaliland.

Enligt denna mångsysslare har somalier lätt att skaffa pengar för att starta företag men svårare att hålla igång verksamheten på sikt. Hans kunder är till 90 procent somalier. Han arbetar själv med biljettförsäljningen men har fyra anställda som arbetar i skift på kafeterian. Han tycker att det är enkelt att följa reglerna i England. I Holland var det mycket mer kontroll. I England litar man på företagaren eller – snarare – bryr sig inte om småfusk. »I slutändan tjänar staten på att vi driver små företag.« Själv är han nöjd så länge han klarar hyran och andra utgifter, men extraskola och koranskola för barnen drar dryga kostnader.

Den somaliholländske mannen vill gärna att hans barn ska bo i Holland och han kan tänka sig att flytta tillbaks dit under förutsättning att han kan förbli självförsörjande.

Fördelarna med Holland är enligt denne man att miljön och vården är bättre, liksom skolan eftersom man inte behöver betala för extra stöd. Nackdelarna med Holland är att »systemet där tillåter inte att man arbetar« och att det är mycket negativt om muslimer i medierna. Fördelen med England är att man haft många kolonier »där man har begått flera brott« och därför inte bryr sig så mycket om vad de etniska grupperna gör i landet. Nackdelarna är den bristande säkerheten och att man måste betala 500 pund i månaden för en privat lärare; de som inte har råd med det får sämre betyg i skolan. Han tycker sig ha bott bra i både Holland och England.

I det stora hela överensstämmer berättelserna från Holland med historierna från Sverige. Vi ska nu stifta bekantskap med ett par somaliska profiler, en manlig ekonomisk entreprenör som snabbt byggt upp ett affärsimperium i Birmingham och en kvinnlig social entreprenör som driver ett mångfacetterat somaliskt center i Leicester.

En ekonomisk entreprenör

Ereg Said driver en restaurang och ett stort köpcenter i Birmingham och har just startat en satellitsänd TV-kanal. Han föddes i staden Galkayo i centrala Somalia 1958. Pappan var statsanställd, mamman bedrev traditionell somalisk affärsverksamhet. Han genomgick grundskola och arbetade som undersköterska i tre år. År 1979 åkte han till Irak för att tjäna pengar och arbetade där i ett järnvägsföretag. Fyra år senare återkom han till Somalia, gifte sig och öppnade ett hotell i hemstaden. Efter ett par år köpte han ett större hotell men därefter fick affärsverksamheten ett brått slut. 1987 fängslades han som oppositionell mot Siad Barres regim. Han släpptes ett år senare, lämnade Somalia, sökte asyl i Tyskland och fick uppehållstillstånd tillsammans med fru och barn.

Åren 1989 till 2000 arbetade Ereg Said som brevbärare i München och var nöjd med det. Hans hustru kände sig emellertid isolerad och åkte till släktingar i England för att rekognoscera. »Hon bestämde att vi skulle flytta. Det var svårt för mig. Jag hade jobb och trivdes i Tyskland.« År 2001 flyttade familjen till England och Ereg Said sökte ett jobb liknande det han haft i Tyskland. Han fick också anställning i ett poståkeri i Birminghamtrakten och arbetade där till 2010. Parallellt med arbetet startade han en restau-

rang på Coventry Road. Det visade sig vara ett framgångsrecept och 2003 öppnade han en ny och större restaurang. Året efter sålde han den första restaurangen men öppnade i gengäld ytterligare en.

Affärsidén byggde på att Ereg Said hade haft restauranger i hotellen i Somalia samtidigt som han noterade att det saknades somaliska restauranger i det invandrantäta området längs Coventry Road. Han finansierade restaurangprojekten med pengar han sparat i Tyskland och hade till en början goda inkomster. Snart fick han, som brukar vara fallet när en entreprenör hittar på något nytt, efterföljare och inkomsterna från restaurangerna sjönk. Han fick också slita hårt. I tio år skötte han sitt arbete mellan klockan 20 och 04 och gick till restaurangen klockan 10. I dag har han bara en restaurang kvar – Salama Somali Restaurant.

Nu fick Ereg Said en ny idé. Han skulle bygga upp ett somaliskt köpcenter. Han satsade alla sina pengar i projektet, köpte en nergången fastighet på Coventry Road 2007 och påbörjade renoveringen året därpå. Renoveringsarbetet genomfördes i etapper. När några lokaler var klara och nya affärsinnehavare flyttade in fick de betala tre månadshyror i förskott, vilket gav pengar till nästa renoveringsetapp och så rullade det vidare. Renoveringen har hittills kostat 650 000 pund (alltså dryga 6,5 miljoner kronor) och ytterligare 12 000 pund lär behövas för att avsluta arbetet. Salama Business Centre rymmer i dag 52 butiker och 28 kontor. Ereg Said disponerar själv fyra lokaler och hans fru en. Centret är unikt genom sin kombination av butiker och kontor och genom att det bara har en ägare. Ereg Said har 30 personer anställda i centret och tolv i sin restaurang.

I maj 2011 var det dags för nästa etapp i Ereg Saims märkliga entreprenörsbana. Då lanserade han TV-kanalen Royal TV. Huvud-

kontoret ligger i London och sändningarna går ut över satellit via ett företag i Tel Aviv till en kostnad av 16 000 pund i månaden. Mellan 40 och 50 personer i ett antal länder är kontrakterade för att leverera material till kanalen. Programtablan upptar sådant som »community services«, debatter, dokumentärer, underhållning, islamiska föreläsningar, nyheter, sport, barnprogram, frågesport och väderleksrapporter.

»Jag är en person som hela tiden söker och får nya idéer«, förklarar Ereg Said. »Det handlar inte om att tjäna pengar. Jag investerar allt jag tjänar i nya projekt. Jag har upptäckt att medierna är viktiga. Det gäller att få somalierna att ändra sig.«

Med sin TV-kanal vill Ereg Said visa hur somalier kan ta sig fram i olika länder, bryta den negativa bilden av somalier och ge myndigheterna en möjlighet att nå somalier med samhällsinformation.

»Jag hade inte kunnat göra detta i Tyskland«, säger Ereg Said om sitt livsverk. »Om man vill öppna affär i Tyskland – det är för många frågor: om affärsidé, handlingsplan, lån, lokal, allt är svårt.«

En social entreprenör

Jawaahir Daahir är VD för Somali Development Services (SDS) i Leicester. Hon har en bakgrund som universitetslärare i franska i Mogadishu och kom till Holland som asylsökande 1990. Det tog henne sju år att få ett anständigt arbete i Holland, något hon finner »helt otroligt«. Hon funderade på att öppna affär men kom fram till att det var ett hopplöst företag. Efter att ha arbetat som socialarbetare en tid flyttade hon år 2000 till England.

När Jawaahir Daahir år 2001 startade SDS fick hon, som aldrig förut drivit ett företag, mycket hjälp med utbildning och finan-

siering. Centret var till en början en frivilligorganisation men bolagiserades 2003. Det är öppet för alla men de flesta deltagare är somalier (»svarta« utgjorde dryga 60 procent 2010) och kvinnor (närmare 70 procent). Centret har fyra anställda på heltid och 16 på deltid samt ett antal volontärer. De fungerar ofta som mellanhänder som hjälper människor i deras kontakter med myndigheter och företag. Den utbildning som centret erbjuder levereras mestadels av lärare inhyrda från något college.²

SDS erbjuder en rad program:

- Drop in-service där människor kan få hjälp med problem som gäller bidrag, bostad, sjukvård, räkningar, skulder, utbildning m.m.
- Stöd och råd till långtidsarbetslösa, ensamstående föräldrar m.fl. för att hjälpa dem på traven mot arbete, inklusive workshops i att skriva CV, klara anställningsintervjuer och förstå arbetsgivarnas förväntningar.
- Engelskundervisning för vuxna inklusive träning i att skriva CV och klara intervjuer.
- Tolkning och översättning för att underlätta kommunikationen mellan myndigheter/organisationer och medborgare.

2. Information om SDS verksamhet finns i bl a Somali Development Services Ltd Annual Review 2009/2010 och i »Black, Asian and Minority Ethnic social enterprises – the business of opportunity and empowerment« från Social Enterprise Coalition (tryckår saknas).

- Seminarier för familjer om våld i hemmet, familjeplanering och hur man skyddar barnen från extremistiskt inflytande.
- Workshops för att öka muslimska kvinnors medvetande om vilka rättigheter de har i England.
- Sociala och kulturella aktiviteter samt utbildning och idrott för ungdomar.
- Ett program för att öka kunskapen om somalisk kultur bland tjänstemän och andra som har kontakter med den somaliska befolkningen.
- Gratis barnomsorg för programdeltagare och billig barnomsorg för andra.

Centret har byggts upp gradvis och övertygat Leicester City Council och andra myndigheter och organisationer om sin duglighet. Som Jawaahir Daahir uttrycker det: »När du har fakta och resultat kan du få finansiering.« Verksamheten är i dag till tre fjärdedelar finansierad med offentliga medel.

En särskilt viktig partner för företagare som Jawaahir Daahir vill framhålla är Business Link, ett verktyg skapat av regeringen för att hjälpa människor att starta, driva och utveckla affärsverksamhet.³ Många somalier har inte tagit hjälp av Business Link eftersom

3. Business Link erbjuder presumtiva eller etablerade företagare webbaserad information om regler, finansieringsmöjligheter och om råd och stöd som myndigheterna kan ge. Business Link har hittills också erbjudit tjänster genom regionala nätverk av rådgivare men den servicen ska läggas ner hösten 2011. Se <http://www.businesslink.gov.uk>.

de inte känner till organisationen eller har för dåliga kunskaper i engelska. SDS-deltagare som vill starta företag förmedlas emellertid regelmässigt till Business Link, som kan ge startbidrag och lån utan ränta.

Mentalitetsskillnaden mellan Holland och England sammanfattar Jawaahir Daahir så här: »I Holland heter det att det holländska folket ska hjälpa dig. I England handlar det om att ge människor egenmakt [to empower people].«

6

Kapitel 6

Slutord

Det är knappast nödvändigt att upprepa den uppställning av mer allmänna push- och pullfaktorer som kunde utvinnas ur litteraturen om somaliers flyttning från andra europeiska länder till England. Betydelsen av dessa faktorer har genomgående bekräftats i vår intervjuundersökning. Tilläggas kan att utbildningsmöjligheterna är en faktor med dragningskraft i såväl Sverige som England, en av få faktorer där somalisvenskarnas synpunkter på vilken miljö som erbjuder de bästa förutsättningarna går isär.

Några mer specifika observationer när det gäller möjligheten att starta och bedriva affärsverksamhet i Sverige och England förtjänar dock att lyftas fram ur intervjumaterialet:

- Endast få av de somalisvenskar som startat företag i England har praktisk erfarenhet av affärsverksamhet i Sverige. De flesta har avskräckts från att ens försöka av budskapet att det är en hopplös affär att starta företag i Sverige.
- Det största upplevda hindret för somalier att starta företag i Sverige heter byråkrati, inte minst skattebyråkrati. I England ter sig det hindret inte alls lika avskräckande.

- Det sannolikt näst största hindret i Sverige utgörs av svårigheten att hitta lämpliga affärslokaler. I England är det problemet betydligt mindre eftersom invandrarna bor i områden med gamla affärsgator och eftersom det finns somaliska köpcenter.
- I Sverige är det genom trygghetslagstiftning och kollektivavtal ett större åtagande att anställa en medarbetare än vad det är i England. Det utgör inget hinder för starta och driva ett företag i liten skala med hjälp av familjemedlemmar men kan lägga hämsko på viljan att expandera därutöver. Detta är emellertid inget som intervjupersonerna uppehåller sig särskilt mycket vid av det enkla skälet att de under åren i Sverige aldrig haft anledning att fundera på att anställa någon.
- De övriga förutsättningar som behövs för att starta och driva företag – affärsidé, leverantörer, kapital och kunder – utgör knappast hinder i någondera miljön. Det är här den etniska ekonomin klickar in. Somalier har ofta en affärsinriktad familjebakgrund från hemlandet, de har kontakter med leverantörer i arabvärlden, Afrika, Kina och på andra ställen jorden runt, de behöver inget stort startkapital utan finansierar sig med besparingar eller lån från släkt och vänner eller genom spar- och kreditcirklar och de inriktar sig till att börja med på landsmän och försöker gradvis vidga kundkretsen. Ett par reservationer för Sveriges vidkommande dock: Om (som

somalierna men inte statistiken säger) det är svårare att få jobb i Sverige blir det förstås svårare att spara ihop ett startkapital och eftersom det finns färre somalier i Sverige blir kundunderlaget svagare.

Det sägs sällan öppet, men många invandrare känner sig uppenbarligen kluvna inför välfärdsstatens Janusansikte: å ena sidan omsorg och välvilja, å andra sidan kontroll och krav på anpassning till gällande regler och normer. Balansgången mellan frihet och trygghet är svår för oss alla. Men för utlandsfödda är den rimligen svårare än för infödda eftersom den inbyggda balansen är utformad under andra omständigheter än de själva varit vana vid, eftersom de inte själva varit med om att utforma balansen och eftersom de som nykomlingar i ett land behöver mer och inte mindre manöverutrymme än infödda för att kunna bygga upp en ny tillvaro.

En invandrargrupp som somalierna känner av denna kluvenhet när de ställs inför valet mellan att leva i Sverige respektive England, länder som i vissa avseenden är varandras motsatser. Å ena sidan vill de ha frihet att leva som de är vana, arbeta och göra affärer, vilket innebär att myndigheterna håller sig i bakgrunden eller ser mellan fingrarna, å andra sidan vill de ha trygghet, lag och ordning, vilket innebär att myndigheterna håller sig framme och pekar med hela handen.

Länder som Sverige och England har gjort sina avvägningar mellan frihet och trygghet under olika historiska omständigheter. Därefter kan enskilda individer, åtminstone lättroliga migranter, göra sina val. Enkelt uttryckt: den som prioriterar frihet framför trygghet kan åka till England, den som prioriterar trygghet framför frihet kan stanna i Sverige. Att den valsituationen är *alltför* enkelt formu-

lerad påminner en av våra intervjupersoner oss om. Etniska grupp-gemenskaper har också sina Janusansikten: å ena sidan omsorg och välvilja, å andra sidan kontroll och krav på anpassning.

Alltnog. Utan möjlighet till självförsörjning blir det inte myck-et bevänt med vare sig friheten eller tryggheten. Borde det inte vara möjligt att i ett land som Sverige, där samförstånd och prag-matism brukar stå högt i kurs, öka frihetsgraderna något eller åt-minstone hjälpa presumtiva företagare förbi de svåraste hindren? Det torde då i första hand handla om byråkrati- och lokalhindren. Rent praktiskt kan det handla om lokala myndighets- och organi-sationsinsatser för att skaka fram redovisnings- och deklarations-hjälp samt lämpliga affärslokaler. Genom sådana insatser och, mer allmänt, genom att myndigheter och somalier i organiserad form börjar lyssna på och kommunicera med varandra kan för-hoppningsvis den ömsesidiga förvirringen minska och successivt ersättas av förståelse.

Att inget göra är detsamma som att tvinga somalier – och andra invandrare – att göra val de helst skulle vilja slippa. En av våra inter-vjupersoner ställer denna problematik, som varit ständigt återkom-mande i vår undersökning, på sin spets:

De som vill göra något av sina liv, som vill förändra situa-tionen, som vill försörja sig själva, flyttar ändå. De köper att det är tuffare här [i England]. Du är i alla fall fri att försöka, att klara dig på egen hand. Men misslyckas du ... ja, då är du körd. Även om man försöker i Sverige uppmuntras man inte. Ingen tror på en.

Referenser

- Aspinall, Peter J. & Mitton, Lavinia** (2010), *The Migration History, Demography, and Socio-Economic Position of the Somali Community in Britain*. New York: Nova Science Publishers, Inc.
- Baekkelund Jagd, Christina** (2007), *Medborger eller modborger? Dansksomaliernes kamp for at opbygge en meningsfuld tilværelse i det danske samfund – gennem et arbejde*. København: Københavns Universitet, Institut for Antropologi.
- Bang Nielsen, Katrine** (2004), »Next Stop Britain: The Influence of Transnational Networks on the Secondary Movement of Danish Somalis«, Sussex Migration Working Paper, no. 22.
- Social Enterprise Coalition** (tryckår saknas), »Black, Asian and Minority Ethnic social enterprises – the business of opportunity and empowerment.« (www.socialenterprise.org.uk)
- Engström, Hillevi, Billström, Tobias & Ullenhag, Erik** (2011), »Fler invandrare måste få jobb«, *Sydsvenskan*, 30/5.
- Esping-Andersen, Gösta** (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Harris, Hermione** (2004), *The Somali community in the UK: What we know and how we know it*. London: The Information Centre about Asylum and Refugees in the UK (ICAR).
- Hassan, M.A., van Muiswinkel, M. & Awil, I. (red)** (2004), »European Conference on Integration and Migration: 'The Somali community in focus'«, Rotterdam.
- Hussein, Adan Igeh** (2004), »Migration of Dutch Somalis to the UK«, i Hassan et al.

- Khan, Kamaran** (2008), »*Employment of Foreign Workers: Male and Female Market Participation*«, Office for National Statistics.
- van Liempt, Ilse** (2011), »*From Dutch Dispersal to Ethnic Enclaves in the UK: The Relationship between Segregation and Integration Examined through the Eyes of Somalis*«, Urban Studies online.
- Melander, Charlotte** (2009), *Inom transnationella och lokala sociala världar: Om sociala stödutbyten och försörjningsstrategier bland svensksomalier*. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Persson, Ann** (2011), »*Flytt ger invandrare ny chans: Här finns det store möjlighet för oss att utvecklas*«, Dagens Nyheter, 29 mars.
- Ram, Monder, Theodorakopoulos, Nicholas & Jones, Trevor** (2008), »*Forms of capital, mixed embeddedness and Somali enterprise*«, Work, Employment and Society, vol 22 (3): 427-446.
- Rutter, Jill, Cooley, Laurence, Jones, Naomi & Pillai, Rachel** (2008), »*Moving Up Together: Promoting equality and integration among the UK's diverse communities. Executive summary and recommendations.*« Institute for Public Policy Research.
- Said, Shamsa Hassan** (2004), »*A glimpse of the problems facing the Somali communities in the Netherlands and their migration to the United Kingdom*«, i Hassan et al.
- Somali Development Services Ltd Annual Review**
2009/2010.

SOU 2010:40, *Cirkulär migration och utveckling – kartläggning av cirkulära rörelsemönster och diskussion om hur migrationens utvecklingspotential kan främjas*. Delbetänkande av Kommittén för cirkulär migration och utveckling. Stockholm.

Appendix

Frågeguide somaliska företagare i England

Hemlandet

Född när

Utbildning

Yrkeserfarenhet

Familj

Flykt

Flydde från Somalia hur/när

Vägen till Sverige hur/när

Sverige

Uppehållstillstånd när

Bosatt hur/var

Tillvaron första åren

Utbildning

Arbete

Ev företagande

England

Flyttat varför/när

Val av bostadsort

Företagandet i England

Företagsidé

Finansiering

Lokaler

Kunder

Medhjälpare/anställda

Regler/byråkrati (procedurer/kostnader vid start, skatteinbetalning, arbetsmiljö etc.)

Ekonomiskt resultat

Beskattning

Framtidsplaner

Jämförelse Sverige-England

Avgörande skillnader allmänt (fördelar/nackdelar i respektive land)

Avgörande skillnader företagande (fördelar/nackdelar i respektive land)

Framtidsplaner på lång sikt

Stanna i England eller återvända till Sverige

Goda råd

Åtgärder för att göra svenska miljön mer attraktiv särskilt v. g. företagande

Det utbredda utanförskapet bland somalier i Sverige har blivit en het potatis i många kommuner. De somalier som anlänt under de senaste tjugo åren har mottagits på ett förhållandevis välorganiserat och ambitiöst sätt, ändå har resultaten varit nedslående. Som konsekvens av flera års arbetslöshet och hopplöshet har många somalier valt att lämna Sverige för bland annat England som varit/blivit en av svensksomaliernas favoritdestinationer. Trots hög arbetslöshet även där finns en stor skillnad: medan färre än en procent av somalier i Sverige är företagare, är företagsamheten utbredd inom motsvarande grupp i England.

Denna studie försöker besvara frågorna: varför blir somalier företagare i England och inte i Sverige? Och hur kan vi förbättra företagsamheten bland somalier här i landet? I syfte att ge ett svar genomförde författarna en resa till Leicester och Birmingham där de intervjuade sexton somalisvenska företagare. Studien berättar historien om dessa företagare som trots trygghet och välfärd lämnat Sverige för möjligheten att tjäna sitt eget levebröd samt deras råd till svenska politiker om hur man kan förbättra förutsättningar för entreprenörskap i Sverige.